

Тема уроку: Корінний перелом у війні

Стікер 9.

Депортація кримських татар

ДЖЕРЕЛО 1. ОФІЦІЙНИЙ ДОКУМЕНТ. ПОСТАНОВА ДЕРЖАВНОГО КОМІТЕТУ ОБОРОНИ СРСР

11 травня 1944 року

В період Вітчизняної війни багато татар зрадили Батьківщину, дезертирували з лав Червоної армії [...] переходили на бік ворога, вступали до сформованих німцями добровольчих татарських збройних частин [...], вирізнялися своїми звірячими розправами щодо радянських партизан [...], допомагали німецьким окупантам [...], активно співпрацювали з німецькою окупаційною владою [...], німці засилали їх у тил Червоної Армії як шпигунів та диверсантів [...], вони вели роботу з підготовки насильницького відокремлення Криму від Радянського Союзу [...]. Враховуючи викладене вище, Державний комітет оборони постановляє:

1. Усіх татар виселити з території Криму та поселити їх на постійне проживання у якості спецпоселенців в районах Узбецької РСР.

2. Встановити такий порядок і умови виселення:

а) дозволити спецпереселенцям взяти з собою особисті речі, одяг, побутовий інвентар, посуд та продукти у кількості до 500 кг на сім'ю. Майно, споруди, господарські будівлі, меблі та присадибні землі, що залишаються на місці, приймаються місцевими органами влади.

г) Наркомздоров'я СРСР виділити на кожен ешелон зі спецпереселенцями одного лікаря та дві медсестри з відповідним запасом медикаментів та забезпечити медичне і санітарне обслуговування спецпереселенців у дорозі; забезпечити всі ешелони зі спецпереселенцями щоденно гарячим харчуванням та окропом.

3. Зобов'язати секретаря ЦК КП(б) Узбекистану т. Юсупова:

а) прийняти та розселити в межах Узбецької РСР 140–160 тис. осіб спецпереселенців — татар, скерованих НКВС СРСР з Кримської АРСР. Видачу спецпереселенцям борошна, круп та овочів протягом червня-серпня цього року здійснювати безкоштовно, як розрахунок за отриману від них на місцях сільськогосподарську продукцію та худобу.

Постанова №5859-сс Державного комітету оборони СРСР від 11 травня 1944 року про виселення з території Криму татар та їх спецпоселення в Узбецькій РСР (за підписом Голови Державного комітету оборони Й. Сталіна)// Російський державний архів соціально-політичної історії, ф. 644, оп. 1, спр. 252, арк. 137–144.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/mPXqZK>.

ДЖЕРЕЛО 2. ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА

З початком війни кримські татари – дорослі чоловіки разом із представниками інших національностей, підлягали мобілізації до Червоної армії. Як зазначалося в доповідній записці заступників наркомів державної безпеки Б. Кобулова й внутрішніх справ І. Серова від 22 квітня 1944 р. на ім'я наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії, з Кримської АРСР на той час було мобілізовано біля 40 тис. чол. З кримських татар були сформовані й численні підпільні групи на окупованій території, зокрема, в селах Кучук-Озене, Тауаке й Куру-Озене Алуштинського району, Ескі-Юрт Бахчисарайського району та ін. [...] Переважна більшість кримськотатарського населення лояльно ставилась до радянської влади й після нацистської окупації півострова підтримувала партизанів. Багато кримськотатарських селищ було спалено загарбниками за надання притулку партизанам, зокрема, в с. Кози в січні 1942 р. було розстріляно більше

20-ти мешканців за допомогу червоноармійському десантові в ході невдалої Керченсько-Феодосійської десантної операції. [...] На фронтах і в партизанських загонах і в підпіллі тільки вбитими кримські татари втратили 26.4% всього дорослого населення. Лише в одному Південному з'єднанні партизанських загонів Криму, в складі якого було 2300 бійців, біля 30% становили кримські татари.

Национальный вопрос в СССР. Сборник документов / Составитель Р.Купчинский. – Мюнхен: «Сучасність», 1975.

ДЖЕРЕЛО 3. МОВОЮ ЦИФР

[...] Згідно з архівними даними, у війні брали участь близько 60 тис. кримських татар, з яких 36 тис. осіб загинули у боях. Крім того, 17 тис. осіб мали відношення до партизанського руху, 7 тис. осіб брали участь у підпіллі. Більше 20 тис. кримських татар були загнані на роботу в Німеччину, німецькі окупанти знищили 127 кримсько-татарських сіл.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/CHYzj7>.

Героями Радянського Союзу стали 8 кримських татар: Узеїр Абдураманов, Фетислям Абилов, Абдураїм Решидов, Сеїтнафе Сеїтвелієв, Абдуль Тейфук, Ібраїм Беялович Беркутов, Сеїт-Ібраїм Мусаєв. Аметхан Султан цього звання був удостоєний двічі. Серед кримських татар були повні кавалери орденів Слави: Сеїт-Небі Абдураманов і Насибулла Велиляєв, генерали, командири і комісари полків та партизанських з'єднань.

А.Велиева Герои бессмертны. Крымские татары во Второй мировой войне. I том; [пер. с крымскотат. Э. Велиевой]. – Симферополь: КРП Издательство «Крымчпедгиз», 2009.

ДЖЕРЕЛО 4. СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦІВ

Свідчення 4.1. Абдуллаєва Есма, 1932 р.н.

Наша сім'я складалася з: батька - Абдулла Біяєв (1905-1945), матері - Мер'єм Діві (1913-1945), брата Смаїла (1930), мене, молодших братів і сестер - Бекір (1935-1947), Февзі (1937-1995), Февзі (1939-1947) і Осман (1942-1946).

18 травня 1944 рано-вранці, коли ми всі ще спали, в будинок голосно постукали. Батько запалив лампу і відкрив двері. На порозі стояли двоє озброєних солдатів. Запитали скільки чоловік у сім'ї. Батько відповів: "Вісім". "На збори 15 хвилин. Зберіть речі і швидко виходите з дому, вас виселяють". Ніхто не сказав, за що виселяють і куди везуть. Батько розгубився, у мами на руках дворічна дитина. Ми всі діти, як можна зібратися? Встигли взяти тільки мішок квасолі. У чому були, в тому і покинули будинок. Всіх жителів села зібрали біля кладовища. Люди думали, що привели на розстріл. Повантажили, як худобу, в машини і повезли на станцію Феодосія. Пам'ятаю, йшов сильний дощ. Машину підігнали впритул до вагона і викинули людей всередину. [...]

Води і туалету не було. Коли поїзд зупинявся, всі бігли під вагони справляти нужду. У нашому вагоні не було померлих, тільки одна жінка народила в дорозі. Медичного обслуговування не було, нас везли на вимирання, і нікому ми не потрібні були. В дорозі годували якийсь баландою, ми затискали ніс і ковтали. Не пам'ятаю, скільки разів годували, але весь час хотілося їсти.

На початку червня наш ешелон прибув на станцію Каттакурган Самаркандської області Узбецької РСР. Розвантажили в парк і повели в лазню на санобробку. Потім на машинах розвезли по колгоспах. Наша родина потрапила до колгоспу "Сталіналімбаї" Карадарьїнського району. На дві сім'ї дали кибитку без вікон, всередині все чорне від кіптяви і диму. В одній кімнаті жили 15 осіб.

Місцеві жителі спочатку нас не розуміли, потім звикли. На наступний же день після прибуття всіх погнали на роботу. Мої батьки працювали на збиранні вівса. Я з братом працювала на бавовняному полі.

Влітку 1945 мама прийшла з роботи, сказала, що болить голова, лягла і померла. В кінці місяця помер батько від горя і переживань, весь час думав, як же він один під-

німе дітей. Родичі з сусіднього села допомогли поховати батьків. Ми, шестеро дітей, залишилися одні. [...]

За три роки депортації поховала п'ятьох своїх близьких. Ніякої позики від держави нам не давали.

Свідчення 4.2. Абдурафієв (Абдраманов) Салтанат, 1935 р.н.

Наша сім'я складалася з 5 чоловік: батько - Абдураман, мати - Рабіє, я, братик Нафе і сестричка Сабріє. Сестричка Саріє народилася в 1947 році в депортації і померла в 7-місячному віці від запалення легенів.

17 травня 1944 складали списки членів сім'ї, але для чого, не пояснили.

18 травня в 2:00 ночі в двері голосно постукали. Батько встав в нижній білизні і відкрив двері. На порозі стояли троє військових з автоматами. Батька відразу заарештували. Наказали стояти на місці, а не те розстріляють. Мамі наказали протягом 10 хвилин зібрати дітей. Дозволили взяти тільки ложки, каструлю і чашки. Мама, як була в сукні з короткими рукавами, так і вийшла з дому.

На вулиці накрапав дощ. Літній солдат, який охороняв машину, в якій сиділи наші сусіди, порадив мамі, щоб вона повернулася додому і наділа на себе що-небудь тепле. Але двері будинку вже були замкнені. Поруч стояла вантажна машина, в яку нас всіх повантажили і привезли на станцію Сюрень. Машину підігнали впритул до вагона, відкрили задній борт і перегнали людей в брудний, скотський вагон. Туалету і води тут не було. Нужду справляли у відро, обгородивши кут вагона ковдрою. Годували в дорозі раз на добу: давали баланду і житній хліб по одному шматочку. Медичного обслуговування не було. Померлих виносили з вагона і залишали на станції, не даючи ховати. Пам'ятаю, на одній зі станцій всі побігли за водою та їжею. Хлопчик з сусіднього вагона 10-12 років теж побіг за водою, але коли повернувся назад, солдат схопив його за грудки і зі всієї сили жбурнув на колеса вагона. У хлопчика зі рота і носа пішла кров. Поїзд рушив, а він так і залишився лежати на місці.

Не знаю, скільки днів ми провели в дорозі. Привезли нас на ділянку Кума Юр'янского району Марійської АРСР, розмістили по бараках, в одному бараку по 8-10 сімей. Барак представляв собою одне велике приміщення, де посередині розміщувалася піч. На другий день у батьків за списком забрали паспорти і встановили комендантський режим. Всіх попередили, щоб ніхто нікуди не виїжджав і не залишав територію ділянки, а один раз на місяць необхідно було відзначатися у коменданта. Батьки працювали на лісоповалі. Дорослі валили ліс, а ми, діти, ходили з ними разом і збирали гілки, складаючи в купи. Тут ми всі перехворіли тифом. [...]